

О. А. Чорна,*кандидат економічних наук,
ORCID 0000-0001-7262-1138,
e-mail: chernaya.alex@gmail.com,***Я. С. Брюховецький,***молодший науковий співробітник,
ORCID 0000-0002-0663-9337,
email: buleevaroslav079@gmail.com,**Інститут економіки промисловості НАН України, м. Київ*

МОБІЛІЗАЦІЙНА ЕКОНОМІКА В УКРАЇНІ: ОГЛЯД ДЕРЖАВНИХ ПРІОРИТЕТІВ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Постановка проблеми. Значний час Україна знаходиться у стані війни, *введено воєнний стан*. Після 24 лютого 2022 р. зазнала руйнувань промисловість, багато підприємств в результаті бойових дій не працюють; знизився експорт продукції внаслідок того, що не працюють морські порти на окупованих територіях, тривалий час робота інших була заблокована. Зруйновано міста, пошкоджена інфраструктура, заміновано території; внаслідок воєнних дій багато українців виїхали за кордон, втратили роботу, доходи, житло. В країні зростає інфляція, яка, за оцінками НБУ, в 2022 р. перевищить 30%. Падіння економіки (зниження ВВП) у другому кварталі, за оцінками НБУ, становило близько 40%. За даними Мінекономіки прогнозується загальнорічне падіння ВВП близько 40%. Найбільше постраждали ті галузі, в яких неможлива дистанційна робота. Це, зокрема, авіаційні, морські перевезення, сфера послуг. Єдиною галуззю, яка зазнала мінімальних втрат і має перспективи зростання на сьогоднішній день, є ІТ-галузь.

На території країни існує обмеження щодо прав і свобод громадян, у тому числі з приводу господарської діяльності. У різних сферах, у тому числі в економіці поширюється вживання термінів «мобілізація», «мобілізаційна економіка» і т.п. Відповідно до Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» (прийнятий 21 жовтня 1993 р. № 3543-ХІІ, зі змінами від 1 квітня 2022 р. № 2169-ІХ [1]): *мобілізація* – це комплекс заходів, здійснюваних з метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а Збройних Сил України, інших військових формувань, оперативно-рятувальної служби цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу.

Тривають процеси переведення національної економіки на функціонування в умовах особливого періоду [1]. Зокрема це:

затвердження Положення про мобілізаційну підготовку національної економіки України;

визначення порядку управління національною економікою України та заходів із забезпечення її функціонування в особливий період;

визначення і затвердження основних показників мобілізаційного плану національної економіки та мобілізаційних завдань (замовлень) центральним і місцевим органам виконавчої влади, іншим державним органам на особливий період;

визначення джерел і порядку фінансування заходів мобілізаційної підготовки та мобілізації;

визначення порядку укладання договорів на виконання підприємствами, установами і організаціями мобілізаційних завдань (замовлень), зокрема на поставку матеріально-технічних ресурсів, виконання робіт та надання послуг, у тому числі щодо поставки готової продукції, забезпечення виконання зазначених завдань (замовлень) матеріально-технічними ресурсами, а також їх фінансування;

організація в разі оголошення мобілізації переведення національної економіки на функціонування в умовах особливого періоду;

визначення порядку проведення перевірок стану та оцінки мобілізаційної готовності національної економіки;

ініціювання питань про надання пільг підприємствам, установам і організаціям, для яких встановлено мобілізаційні завдання (замовлення).

Змінюються (відповідно до статті 13, 13-1 Закону) повноваження центрального органу виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері економічного розвитку. Такими стають:

методологічне та методичне забезпечення мобілізаційної підготовки національної економіки;

координація планування, методологічне забезпечення розроблення проектів мобілізаційних планів та довготермінових і річних програм мобілізаційної підготовки в органах виконавчої влади, інших державних органах;

розробка і подання Кабінету Міністрів України проекту мобілізаційного плану національної економіки України на особливий період;

розробка критеріїв оцінок рівнів мобілізаційної готовності національної економіки України та підприємств, установ і організацій, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення);

участь у розробленні проектів державних програм економічного і соціального розвитку України з метою урахування мобілізаційних потреб держави;

координація роботи щодо підготовки пропозицій до проектів державних програм економічного і соціального розвитку України в частині мобілізаційної підготовки;

проведення аналізу економічного і військово-економічного потенціалів національної економіки;

здійснення контролю за станом мобілізаційної готовності національної економіки України та підприємств, установ і організацій, яким встановлені мобілізаційні завдання (замовлення);

зведення балансу та проведення економічного аналізу основних показників розвитку національної економіки на особливий період.

Проводиться евакуація підприємств, які знаходяться у зоні активних бойових дій. Реалізується Урядова програма релокації українських підприємств на безпечні території.

Отже, після 24 лютого 2022 р. в Україні активізується мобілізація. Національна економіка, підприємства, установи і організації працюють в умовах особливого періоду. Діяльність переводиться на умови і з урахуванням воєнного часу, що вимагає змін підходів до управління соціально-економічними процесами в країні. Актуалізуються підстави для запровадження мобілізаційної економіки. Разом із цим продовжуються процеси цифровізації економіки та суспільства, збільшується використання цифрових інструментів на всіх рівнях.

Тому **метою статті** є обґрунтування особливостей мобілізаційної економіки в Україні, огляд основних державних пріоритетів та оцінювання можливостей використання цифрових інструментів у мобілізаційній економіці.

Останні дослідження і публікації та визначення поняття «мобілізаційна економіка»

Питанням мобілізаційної економіки в Україні приділяється все більше уваги. Її окремі питання висвітлено у статтях Р. Головіна [2; 3], М. Чеховської [4], В. Шемчук, П. Жупінського і Р. Тимошенко [5], О. Скосирського, О. Вдовіна [6], І. Чеканової, О. Лисенко, І. Ткач [7] та інші.

На сьогоднішній день науковці з різних сторін підходять до питання відновлення України в умовах

воєнного часу та у повоєнний період. Так, пропозиції щодо відтворення експортного потенціалу у контексті відновлення країни надають С. Іванов, В. Ляшенко, Н. Осадча [8]. Втрати та надбання людського капіталу України в умовах війни та обґрунтування стратегічних напрямків його відновлення у повоєнний період розглядають Ю. Залознова і Н. Азьмук [9]. Демографічні та соціальні аспекти ризиків втрати людського капіталу України вивчає В. Антонюк [10]. Масштаби втрат промисловості України та її регіонів під час воєнного стану та пропозиції щодо відродження промисловості досліджували Л. Дейнеко, О. Кушніренко, О. Ципліцька, Н. Гахович [11] тощо.

Мобілізаційна економіка, як правило, пов'язана із функціонуванням в умовах надзвичайних обставин в країні та передбачає активну участь держави в економіці.

До наукового обігу поняття «мобілізаційна економіка» введено представником кейнсіанства Сеймуром Харрі, який обґрунтував можливість забезпечення довгострокових стійких темпів зростання економіки США шляхом проведення політики активного втручання держави в економіку [12].

Вивчаючи економічні процеси та обґрунтовуючи доцільність введення мобілізаційної економіки в країні, фахівці розглядають та використовують терміни: «мобілізаційна економіка», «мобілізація економіки», «мобілізаційна підготовка економіки», «економіка в умовах воєнного стану».

Так, голова Всеукраїнського об'єднання власників землі Р. Головін вважає [2], що країні терміново потрібна мобілізаційна економіка, при якій відбувається владна концентрація управління зосередженими економічними ресурсами країни, а головною умовою є абсолютна керованість та плановість. В умовах мобілізаційної економіки критична інфраструктура та важливі напрями промисловості повинні бути оптимально націоналізовані, у держави мають бути в управлінні заклади торгівлі для контрольованого забезпечення продуктами та товарами. Важливою необхідністю є створення нових виробництв, заснованих на суспільній значимості. Більш детально свою концепцію мобілізаційної економіки для України Р. Головін висвітлює у статті [3], у якій відмічається, що «Україні необхідна мобілізаційна економіка за «Планом Зеленського», де пропонується програма стабілізації економіки у надзвичайних ситуаціях на кшталт «Плану Маршалла»¹.

Слабкість позиції Р. Головіна має місце у питаннях націоналізації, абсолютної керованості та плановості. Сучасна економіка навіть в умовах воєнного стану ґрунтується на співробітництві, дер-

¹ «План Маршала» (англ. Marshall Plan, офіційна назва англ. European Recovery Program, «Програма відновлення Європи»), моделі повоєнного відродження економіки західних Європейських країн висунутий у 1947 р. американським державним секретарем Дж. Маршаллом та створений за дорученням президента США Ф. Рузвельта після Другої світової війни.

жавно-приватному партнерстві, ринкових відносинах. Економіка, підприємства і бізнес продовжують працювати, наскільки це можливо на територіях, де відсутні активні бойові дії. Одночасно повинні створюватись нові робочі місця, оскільки в умовах воєнного стану посилюється міграція, багато людей втрачають роботу та засоби існування. Підприємства та підприємці повинні бути орієнтовані на співпрацю із галузями, які є ключовими у забезпеченні обороноздатності. У період воєнного стану державне управління має бути більш централізованим та посиленим. Посилюється контроль суспільно значимих галузей, які забезпечують країну ключовими товарами та послугами, сприяють відновленню інфраструктури, значимих галузей для підтримки стабільності і безпеки країни, які входять у ВПК (ОПК). Під контроль та увагу Уряду підпадають ОПК, аграрний сектор, промисловість, будівництво, торгівля соціально значимими товарами, ліками та ін. Державно-приватне партнерство, головуючу роль у якому належить державі як координатору, стає надактуальним.

М. Чеховська [4, с. 143-144] відмічає, що мобілізація має два аспекти: 1) формування державної політики, спрямованої на забезпечення заходів із концентрації усіх наявних ресурсів для досягнення конкретного результату; 2) економічне забезпечення галузей національної економіки для нарощування оборонних можливостей країни. Під мобілізацією економіки вона розуміє «такий стан забезпечення національної економіки, за якого в умовах безпосередньої загрози збройної агресії та у воєнний час відбувається її підготовка до забезпечення оборони держави. Напрями державної політики під час мобілізації економіки мають бути спрямовані на чітке формування державного оборонного замовлення, оновлення та оптимізацію мобілізаційних запасів / державного матеріального резерву, реалізацію ефективного механізму концентрації ресурсів, мілітаризацію визначених галузей національної економіки, залучення державно-приватного партнерства».

В. Шемчук, П. Жупінський і Р. Тимошенко вважають, що саме мобілізаційна економіка на сьогодні потрібна Україні та дасть змогу ефективно концентрувати зусилля на задоволенні потреб обороноздатності та забезпеченні безпеки країни [5]. Науковці відмічають, що «історично мобілізаційна економіка являла собою систему державного регулювання, при якій досягається максимально ефективно використання ресурсів для форсованого економічного росту, модернізації виробництва, чи вирішення інших завдань з метою успішної перемоги у війні (збройному протистоянні). В сучасному розумінні

мобілізаційна економіка набуває більш широкого сенсу – це економіка, яка бере напрямом на пріоритетний розвиток деяких (найбільш) стратегічних сфер. Вона вводиться тільки у визначені періоди, коли державі необхідно здійснити технологічний стрибок, та являє собою поєднання пріоритетних інвестицій держсектору в низку проривних напрямів, досить чіткі і суворі митні бар'єри і стимуляцію приватного сектору в деяких сферах». До особливостей мобілізаційної економіки дослідники відносять: усвідомлення загрози існування суспільства; діяльність суб'єктів господарювання, що направлена на здійснення загальнонаціональної мети (перемога у війні, вихід з економічної кризи, тощо); провідну роль в управлінні економікою органів державної влади; управління економікою на основі мобілізаційного плану; можливість перевищення видатків над доходами; переважно закритий характер економіки [5].

Вивчаючи модернізацію системи мобілізаційної підготовки держави, О. Скосирський і О. Вдовін вважають, що невирішеним її питанням є мобілізаційна підготовка національної економіки. Під останньою вони розуміють створення, утримання і розвиток виробничих потужностей для задоволення потреб Збройних Сил (ЗС) у воєнний час. До особливо критичних питань відносять: задоволення потреб України в озброєнні, військовій техніці та боєприпасах вітчизняною воєнною промисловістю [6, с. 27]. Втім запропоноване поняття мобілізаційної підготовки національної економіки досить обмежене, стосується лише потреб ЗС та не охоплює функціонування економіки країни в цілому.

Інші науковці (І. Чеканова, О. Лисенко, І. Ткач) вважають мобілізаційну підготовку економіки однією з найважливіших сторін воєнних приготувань та справедливо визначають мобілізацію комплексом заходів, «здійснюваних із метою планомірного переведення національної економіки, діяльності органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій на функціонування в умовах особливого періоду, а збройних сил, інших військових формувань, сил цивільного захисту – на організацію і штати воєнного часу» [7, с. 21].

Неформальна мережа організацій «Національна платформа малого та середнього бізнесу» на однойменному сайті надає думки експертів для успішного функціонування економіки в умовах воєнного [13]. Пропозиції стосуються загальних, секторальних питань, питань комунікації та співробітництва виробників і фахівців, судових та психологічних питань. Підписантами цих пропозицій є різні організації та об'єднання¹. Слід відзначити, що ці

¹ Торгово-промислова палата; Асоціація платників податків України; Всеукраїнська аграрна рада; Асоціація власників малого та середнього бізнесу; Бізнес-спільнота Board; Укркондпром; Асоціація виробників України; Боршномели України; Українська Федерація Індустрії Безпеки; Національна організація роздрібною торгівлі; Асоціація імпортів м'яса; Всеукраїнська асоціація пекарів; Асоціація підприємств інформаційних технологій України; Асоціація

пропозиції потребують додаткових обґрунтувань перед подачею їх Уряду. Доцільно обговорити їх із науковцями інститутів НАН України, вищих навчальних закладів, фахівцями - теоретиками та практиками, не лише економіки ОПК, а й інших соціально-економічних сфер.

Наведені огляди публікацій свідчать, що в умовах мобілізаційної економіки основні зусилля країни спрямовуються на забезпечення безпеки країни, передусім оборонної, продуктової, економічної і соціальної. Пріоритетним стає оборонно-промисловий комплекс (ОПК) та підприємства, що входять в його склад, зокрема, підтримка і фінансування виробничих потужностей, модернізація та оновлення, забезпечення матеріалами та комплектуючими, новими технологіями, залучення спеціалістів, працівників. Економіка в умовах війни потребує не тільки підвищення ресурсного забезпечення ОПК, але і армії, усіх, хто підлягає мобілізації та виконує мобілізаційні завдання. Економіка потребує суттєвого нарощення бойової спроможності, оснащення сучасним озброєнням, технікою, збереження кваліфікованих кадрів, використання цифрових інструментів для досягнення цілей мобілізаційної економіки. Все це визначається економічними можливостями держави, розвиненістю економіки, політичною та економічною дипломатією, співробітництвом із партнерами.

Зважаючи на вищенаведене, термін «мобілізаційна економіка» у дослідженні слід визначити як режим дії національної економіки в умовах особливого періоду (визначення особливого періоду у Законі (Закон України № 1932-ХІІ, 1991)¹, який вводиться при оголошенні мобілізації та дії воєнного стану, при відбудовному періоді після закінченні воєнних дій та передбачає посилення державного втручання в економічні процеси, посилене державне управління та координування сфер економіки, пріоритетних та суспільно-значимих галузей промисловості з метою забезпечення функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях, економічної безпеки, відновлення національної економіки та приведення її до стабільного стану та розвитку.

Запровадження мобілізаційної економіки на умовах співробітництва Уряду, бізнесу, громадянського суспільства в умовах воєнного стану в Україні дасть змогу більш ефективно концентрувати зусилля на вирішенні актуальних завдань, задовольняти нагальні потреби в обороні країни та забезпеченні ресурсами.

Основні економічні показники України після 24 лютого 2022 р.

В умовах воєнного стану економіка України погіршилась за багатьма показниками. Незважаючи на звужені можливості збору даних та доступу до офіційної статистики, можна навести такі оцінки:

ВВП. За підсумками першого кварталу 2022 р. ВВП України знизився більш ніж на 15%. З квітня економічна активність почала відновлюватись, бізнес та населення почали адаптуватися до нових умов діяльності. Цьому сприяло також звільнення північних областей та зменшення кількості регіонів з активними бойовими діями. За оперативними опитуваннями НБУ, наприкінці весни не працювало лише 14% підприємств. Утім, завантаженість потужностей працюючого бізнесу залишалася значно нижчою довоєнного рівня. Падіння економіки у другому кварталі, за оцінками НБУ, становило близько 40%. За прогнозами НБУ у наступні роки темпи зростання ВВП буде на рівні 5-6%: у 2023 р. – 4,9%; у 2024 – 5,5% [15; 16].

За даними Мінекономіки [17], прогнозується загальнорічне падіння ВВП близько 40%. Найбільше постраждали галузі, в яких неможлива дистанційна робота: авіаційні, морські перевезення, сфера послуг, де бізнес працює безпосередньо зі споживачами.

Збитки. Станом на 13 липня 2022 р. сума прямих втрат економіки України через руйнування та пошкодження інфраструктури становить 95,9 млрд дол., або 2,6 трлн грн. Найбільшу частку втрат складають житлові будинки – 36,6 млрд дол., або 38% від усіх втрат. На другому місці за обсягом прямих збитків – руйнування інфраструктури на 31,3 млрд дол. Із них 25,4 млрд дол. – збитки від руйнувань та пошкоджень майже 24 тис. км доріг. Прямі збитки, завдані підприємствам, складають щонайменше 8 млрд дол. Це збитки малого бізнесу, а також великих і середніх підприємств державної та приватної власності. Ще 4,3 млрд дол. – збитки агросектору та агропідприємствам [18].

Бюджет. Звуження дефіциту бюджету у 2022 р. очікується у 26% ВВП без урахування грантів та прогнозується його звуження до 11–7% ВВП у 2023–2024 рр. Вагомим джерелом фінансування бюджетних потреб у 2022 р. залишатимуться міжнародні кошти та монетизація НБУ. Значний дефіцит у 2022 р. спричинить стрімке зростання державного боргу. Відношення боргу до ВВП триматиметься на високому рівні і в наступні два роки. У першому

імпортерів морепродуктів; Асоціація ІТ Україна; Асоціація імпортерів та дилерів автокомпонентів; Асоціація «Свинари України»; Асоціація Софтвеар Україна; Асоціація приватних роботодавців; Національна асоціація страховиків України; Українське об'єднання ринків капіталу; Асоціація виробників молока; Всеукраїнська професійна асоціація підприємців; Асоціація учасників валютного ринку.

¹ Особливий період, згідно Закону України "Про оборону України" – це період, що настає з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях та охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [14].

півріччі зведений бюджет виконано зі значним дефіцитом (майже 349 млрд грн). У відношенні до ВВП він перевищує річні дефіцити попередніх криз, у тому числі 2014 р. та пандемічного 2020 р. Це зумовлено істотними бюджетними витратами на забезпечення обороноздатності, а також стимулами для підтримки економіки в умовах воєнного стану. Ураховуючи слабкі доходи та значні потреби у видатках, дефіцит у 2022 р. сягне майже 18% ВВП (близько 26% ВВП без урахування грантів). У 2023–2024 рр. очікується його звуження завдяки заходам уряду з оптимізації та підвищення ефективності видатків і мобілізації доходів [15, с. 31-32].

Міграція і ринок праці. За даними ООН, станом на 21 червня 2022 р. кількість біженців із України перевищила 8 млн осіб. Станом на кінець червня 2022 р. вже повернулося близько 3 млн громадян. Очікується чергова хвиля повернення мігрантів з дітьми після стабілізації безпекової ситуації наприкінці року. У результаті в 2022 р. від'ємне сальдо мігрантів становитиме орієнтовно 3,2 млн осіб. Очікується, що у 2023 р. воно скоротиться до 2,5 млн осіб і стабілізується дещо нижче цього рівня у 2024 р. [15, с. 27-29].

За оцінками НБУ, війна зумовила великий стрибок рівня безробіття (близько 35%). Через глибокий спад економічної активності та міграцію унаслідок безпекових ризиків у прифронтових регіонах значна частина населення втратила роботу. Рівень безробіття також зріс унаслідок вибуття частини населення з робочої сили. За різними опитуваннями, падіння зарплат у приватному секторі в травні становило від 25 до 50% порівняно з довоєнним часом. Загалом номінальні зарплати у 2022 р. скоротяться на 12%, а в реальному вимірі – на 27% [15, с. 27-29].

Очікується, що значним попитом під час відновлення країни користуватимуться працівники, задіяні в логістиці та відбудові інфраструктури. Безробіття у 2022 р., за оцінками і прогнозами НБУ, сягне 28,9%, а у майбутні роки: у 2023 р. – 27%, у 2024 р. – 18,2%, тобто скорочуватиметься повільно [16].

Експорт продукції. З початком повномасштабної війни не працюють на країну більшість морських портів (у містах Маріуполь, Бердянськ, Одеса, Херсон, Скадовськ). До серпня 2022 р. були заблоковані порти Миколаївський, Південний, Одеський, Чорноморський, Ольвійський та Білгород-Дністровський, що значно ускладнило експорт, зокрема агропродукції. Єдині працюючі порти в Україні були річкові: Усть-Дунайськ, Ізмаїл та Рені. З серпня 2022 р. розблоковано порти у Чорному морі та відновлено роботу в портах «Одеса», «Чорноморськ» та «Південний» (на ці порти припадає близько 80% загальної потужності портів).

За оцінками аналітиків і науковців [19, с. 8, 9], призупинено було 90% портового товарообороту; 75% зовнішньої торгівлі у мирний час відбувалось через морські шляхи. Внаслідок зазначеного значно

скоротились ключові позиції експорту, зокрема пшениці, олії, залізної руди. Найбільш критичним продуктом експорту є зерно, що впливає на ситуацію із продовольчою безпекою у світі.

У даний час Європейський Союз, Великобританія та Канада, як повідомляє Мінекономіки [20], для сприяння українському експорту скасували ввізні мита і тарифні квоти, у тому числі на продукцію металургії. США тимчасово призупинило дію 232 тарифів на українську сталь, повідомляє Мінторгівлі США [21]. Втім скасування тарифів для українського експорту не покращило ситуацію із його перевезеннями і транспортуванням.

Промисловість. Багато підприємств промисловості в результаті бойових дій не працюють, у багатьох розірвано ланцюги створення доданої вартості.

За обсягами експортних надходжень чорні метали посідають друге місце, у 2021 р. ця сума перевищила 14 млрд дол. В результаті бойових дій в Україні зруйновано крупні металургійні підприємства: «Азовсталь», ММК ім. Ілліча. Знизили обсяги виробництва «Арселор Міттал Кривий Ріг», «Запоріжсталь». За деякими оцінками [22] втрати металургійного сектору становлять 40% від довоєнних потужностей. Втім оцінити масштаби руйнувань в металургійній галузі поки неможливо.

Хімічна промисловість, яка у ВВП України становить близько 3%. У структурі промислового виробництва ця галузь, залежно від року, мала 9-10%. Більшість хімічних підприємств призупинили виробництво, переважно це небезпечні виробництва в зоні активних бойових дій та на тимчасово окупованих територіях. За даними ДП «Черкаський НДІТЕХІМ», значних руйнувань зазнали не менше семи великих та середніх хімічних підприємств. Жоден завод не відновив роботу на 100%, повністю зупинили діяльність 40-50%. Втрачено виробника сірчаної кислоти у місті Рубіжному, зазнали значних пошкоджень ПрАТ «Северодонецький азот» та ПАТ «Сумихімпром». У секторі виробництва добрив використовуються лише 25% виробничих потужностей. У регіонах, віддалених від зони активних бойових дій, також призупинено діяльність більшості хімічних підприємств через порушені логістичні ланцюги [22].

Нафтогазовидобувний сектор (підприємства, які розвідують, видобувають і переробляють нафту та газ, транспортують і зберігають їх). За підсумками року очікується зниження видобутку, насамперед, через відсутність значних капітальних інвестицій в галузь в умовах високої виснаженості газових родовищ [22].

Машинобудування – одна із галузей, що найбільше постраждала від воєнних дій. Численні підприємства на півдні та сході зруйновані (Азовський судноремонтний завод) або зупинені (НКМЗ), деякі – у процесі релокації (за даними [23], переїзд у більш безпечні західні та центральні регіони завер-

шило близько 700 підприємств). Машинобудування відновлюється передусім у західних областях та завдяки замовленням автовиробників Європи, агро-сектору, залізниці, енергетики, металургії.

Станом на вересень 2022 р. (опитування більше 500 українських підприємств промисловості), незважаючи на невизначеність, продовжується відновлення виробництва, покращується діловий клімат. Найбільше вплив воєнного стану та змін ділового середовища відчувають невеликі підприємства та мікробізнес. В умовах воєнного стану розмір підприємств впливає на спроможність зберігати і відновлювати виробництво. Найкращі результати з відновлення виробництва демонструють галузі, які забезпечують базові потреби населення (харчова, легка промисловість). Металургія, металообробка, деревообробка відновлюються повільніше. Основними проблемами ведення бізнесу в умовах воєнного часу є: зростання цін на сировину й матеріали, складнощі з перевезенням сировини або товарів територією України, брак обігових коштів; для експортерів – черги на західних кордонах України, неможливість здійснювати експорт морем та складні митні формальності [24, с. 6, 27-28].

ІТ-сектор. ІТ – єдина галузь у країні, яка зазнала мінімальних втрат і навіть має перспективи зростання. Частка українського експорту ІТ-послуг становить близько 2,7% ВВП країни. З 2019 р. галузь в Україні зросла більш ніж удвічі, за 2021 р. – на 36% порівняно з 2020 р., експорт комп'ютерних послуг у 2021 р. сягнув 6,8 млрд дол. У 2021 р. частка ІТ-послуг в експорті всіх послуг становила 37%. Щороку експорт комп'ютерних послуг з України зростає на 27%. У лютому 2022 р. експорт ІТ-послуг досяг найвищого за всю історію щомісячного показника – 839 млн дол. За перший квартал 2022 р. ІТ-сектор приніс 2 млрд дол. експортних надходжень.

В умовах війни постраждали переважно сектори, які надавали послуги українським компаніям або чий продукт були направлені на український ринок. Особливо війна зачепила малий та середній бізнес. Попри війну український ІТ-сектор функціонує та отримує інвестиції. За перший квартал 2022 р. було підписано 11 венчурних угод на 11,5 млн дол., три угоди про прямі інвестиції на 4 млн дол. та 8 exit-угод на 135 млн дол. З огляду на масштабне безробіття, кількість ІТ-фахівців в Україні може значно зрости. Дефіцит кадрів на світовому ринку, велика кількість навчальних курсів та компаній, легкість юридичного оформлення завдяки Дія.City та низьким податкам роблять сектор привабливим для українських працівників. За даними ІТ Ukraine, під час війни 77% компаній залучили клієнтів, 56% очікують на зростання на 5-30% у 2022 р., 41% прогнозує збереження обсягів на рівні 50-100%. Лише 3% компаній очікують падіння обсягів на 50% і більше [22].

Економічна активність. За оцінками НБУ, у березні 2022 р. економіка України скоротилася на

48% відповідно до березня 2021 р. Найбільше постраждали регіони північної, східної та південної України, де і відбувалися активні військові дії на той час. У травні 2022 р. економічний спад сповільнився до 32%, проте відновлення економіки відбувалося нерівномірно [15, с. 26].

Таким чином, війна в Україні суттєво впливає на падіння економіки. Ринок праці перебуває у стані кризи через зупинку багатьох підприємств та їх ре-локацію.

На сьогоднішній день в Україні вже створено Фонд відновлення та трансформації економіки для накопичення фінансових ресурсів для післявоєнного відновлення держави та Національну раду з відновлення України від наслідків війни.

Основні пріоритети розвитку економіки України після 24 лютого 2022 р.

Джерелами фінансування державного бюджету за період з 24 лютого по 6 вересня 2022 р. є військові облігації, кредити від Міжнародних фінансових організацій, а також двосторонні кредити та гранти. Загальний обсяг фінансування на сьогоднішній день становить 31951 млн дол. США або 988161 млн грн. Фінансування державного бюджету розподілено між військовими облігаціями (облігації внутрішніх державних позик України – ОВДП) та пільговим фінансуванням (див. рисунок) [25].

Воєнний стан в Україні суттєво змінив національні пріоритети. В даний час ними є [26]:

1. *Армія.* Забезпечення сил оборони всім необхідним (грошові виплати, зброя, техніка, їжа, паливо, розвиток військово-промислового комплексу).

2. *Продовольча безпека.* Створення стратегічних запасів їжі на декілька років, допомога аграріям, безкоштовне забезпечення ключових соціальних продуктів у прифронтових містах.

3. *«Нова економічна політика».* Скорочення податків, дерегуляція бізнесу, скасування імпортного ПДВ й ввізного мита з метою потужного ефекту і перезапуску економіки.

4. *«Підтримка й соціальні програми допомоги».* Своєчасні виплати пенсій та інших соціальних виплат у регіонах, де йдуть бойові дії; виплати по 6,5 тис. грн тим, хто втратив роботу.

5. *Програма допомоги вимушеним переселенцям,* програма «Ти вдома». Ключові пункти програми: житло, робота, гроші. Держава виплачує щомісяця переселенцям по 2 тис. грн для дорослих і по 3 тис. грн для дітей або для осіб з інвалідністю. Бізнесу, який бере на роботу переселенця, надається 6,5 тис. грн як часткова компенсація зарплати для цієї людини.

6. *«Енергетичний фронт».* Від'єднання України від енергомереж Росії й Білорусі та приєднання до європейської енергосистеми ENTSO-E.

7. *«Логістика воєнного часу».* «Укрзалізниця» визнається однією з основних компаній держави.

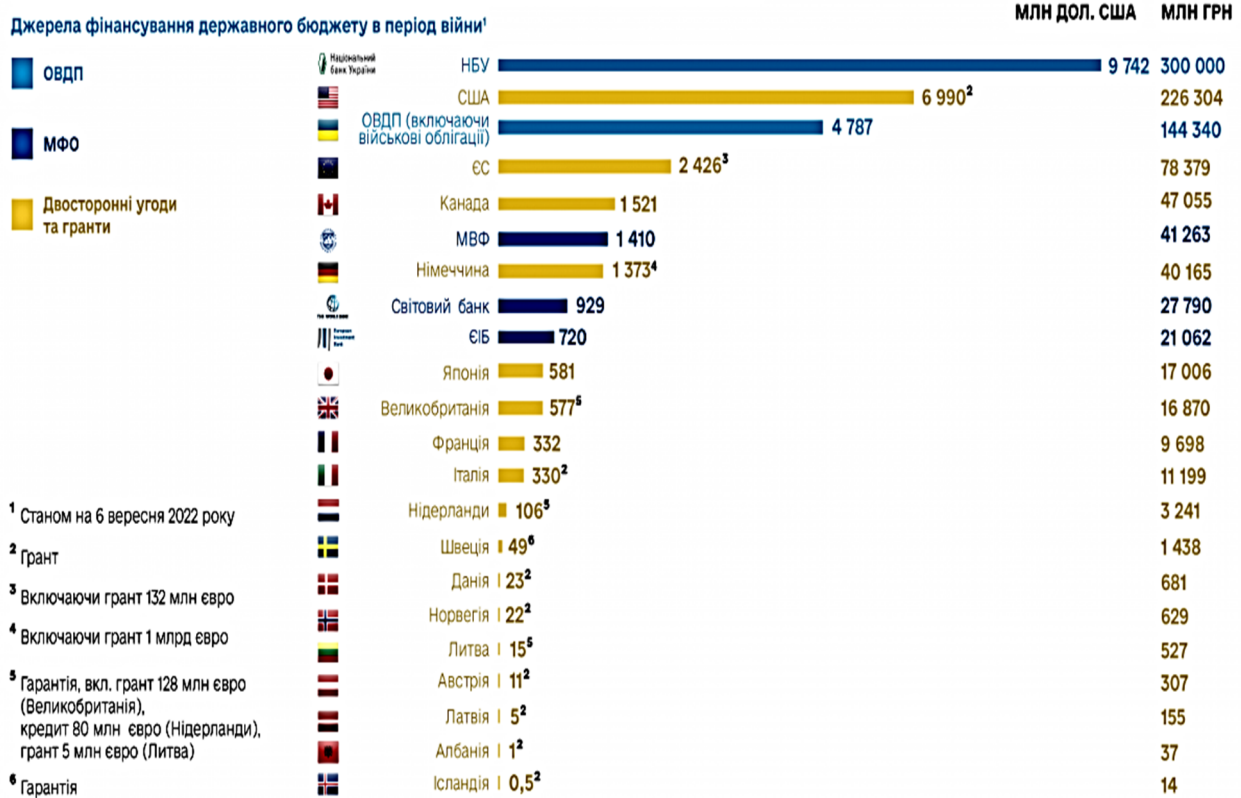
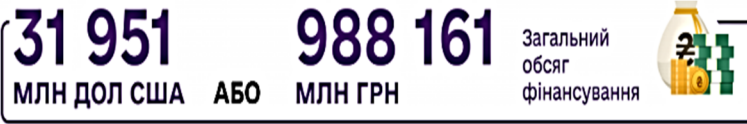

Рисунок. Джерела фінансування державного бюджету України в період з 24 лютого по 6 вересня 2022 р. [25]

8. Напрямок «Світ з Україною». Ключові напрямки: гуманітарна допомога, санкції проти агресора, фінансова допомога.

9. Напрямок «Відновлення України». Для досягнення стійких результатів розвитку визначено ряд Національних програм [27].

Особлива увага приділяється підтримці галузей, які безпосередньо забезпечують життєдіяльність громадян та зміцнюють обороноздатність держави [17].

Визначено [28] ключові економічні дії Уряду України. Вони стосуються: 1) макроекономіки; 2) забезпечення армії; 3) стимулювання пропозиції в країні; 4) спрощення оподаткування; 5) дерегуляції бізнесу; 6) доступу підприємств до фінансування; 7) продовольчої безпеки; 8) релокації підприємств на безпечні території Західної та Центральної України; 9) забезпечення країни пальним; 10) ринок праці; 11) міжнародної торгівлі; 12) Економічної стратегії та Плану післявоєнного відновлення та розвитку. Так, Урядом розроблено положення нової економічної стратегії для України та післявоєнного відновлення і розвитку United24, в якому ключовим є дерегуляція, мінімальне втручання держави в роботу бізнесу та локалізація на рівні не менше 60%.

Створено Фонд відновлення та трансформації економіки для накопичення фінансових ресурсів для післявоєнного відновлення держави [29] та Національну раду з відновлення України від наслідків війни. Остання є консультативно-дорадчим органом при Президентові України [30].

На сьогодні Уряд, Міністерство економіки, провідні експерти та бізнес-асоціації працюють над планом економічного відновлення України, залучають громадський сектор до формування цього документу [27; 31].

В умовах воєнного стану темпи цифровізації в Україні пришвидшилися [32]. У застосунку «Дія» запрацювало багато актуальних послуг. Наприклад, заява про зруйноване майно, допомога армії, можливість дуже швидко та зручно подати заявку на соціальні виплати від держави. Також з'явилося Дія.TV та Дія.Радіо. Зараз застосунком користується понад 17 млн українців. Завдяки цифровим інструментам запускаються нові послуги і сервіси. Так, купити військові облигації, оплатити податки вже можна у застосунку «Дія». В розробці і найближчому впровадженні такі цифрові послуги: пільгова іпотека, розмитнення авто, оформлення дозволів на виїзд дитини за кордон, реєстрація та перереєстрація автомобіля та ін. [33].

Діє Урядова програма релокації українських приватних підприємств на безпечні території [34]. На кінець серпня 2022 р. з регіонів активних бойових дій в більш безпечні переїхали 725 підприємств, з них 528 вже відновили діяльність на новому місці. Найбільшу частину релокованих підприємств складають підприємства, що працюють в сфері оптової та роздрібною торгівлі – понад 40% (від загальної кількості переміщених підприємств) та підприємства в сфері переробної промисловості – 30%. Серед переміщених компаній майже 7% здійснюють діяльність в сфері інформації та телекомунікації, 6% – професійної, наукової та технічної діяльності, 4% – у сфері будівництва. Найбільше підприємств релокувалося до Львівської (29% релокованих підприємств), Закарпатської (18%), Чернівецької (13%), Тернопільської (8%) та Хмельницької (7,6%) областей. Серед великих компаній, які релокувались, названо ТОВ «Пожмашина», ТОВ «Корум «Дружківський машинобудівний завод», ТОВ «Сталекс», ПАТ «Краматорський завод важкого верстатобудування».

В умовах воєнного стану економіка України втратила значну частку створення доданої вартості, експортного і виробничого потенціалу, зазнає суттєвих структурних змін. Тому разом із підвищенням ролі ОПК в умовах воєнного стану для нормальної спроможності економіки та запобігання емоційного виснаження населення усі галузі повинні продовжувати працювати, створювати нові робочі місця, передусім у тих регіонах, де не ведуться активні бойові дії. Для цього Уряд підтримав законопроект про дерегуляцію ведення бізнесу в Україні [35], яким пропонується на законодавчому рівні закріпити право на ведення господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану без оформлення дозволу, а шляхом подання декларації до відповідних органів влади. Відповідно до Закону такі декларації матимуть рівноцінний правовий статус з ліцензіями та дозволами, одержаним за звичайною процедурою у мирний час.

Висновки

1. Складні соціально-політичні і економічні умови України загострюють необхідність теоретичного поглиблення проблем мобілізаційної економіки та її реалізації на практиці. В результаті дослідження встановлено, що *мобілізаційна економіка* – це режим дії національної економіки в умовах особливого періоду, який вводиться при оголошенні мобілізації і/або введення та дії воєнного стану, і/або при відбудовному періоді після закінченні воєнних дій та передбачає посилення державного втручання в економічні процеси через активне навіть пряме управління та координування сфер економіки, виокремлення пріоритетних суспільно-значимих галузей промисловості з метою забезпечення економічної безпеки, задоволення потреб населення, функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях та в повоєнний відновлювальний період.

2. Впровадження мобілізаційної економіки та функціонування економіки в умовах воєнного стану – є надскладним завданням. Загальний рівень життя населення знизився, немає відчуття безпеки, права людей обмежені, що сильно впливає на моральне здоров'я економічно активного населення. Бізнес не може у повному обсязі працювати, зокрема здійснювати міжнародні поїздки, повноцінно експортну діяльність. Втім централізоване управління, посилене державне координування розвитку економічних процесів функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях необхідне для забезпечення оборонної, продовольчої, економічної, соціальної безпеки країни.

3. Втрата значної частини потенціалу створення доданої вартості, експортного і виробничого потенціалу обумовлює необхідність суттєвих структурних змін, підвищення ролі оборонно-промислового комплексу в умовах воєнного стану, нормалізації спроможності економіки до функціонування. Запобігання емоційного виснаження населення потребує нормалізації виробничих процесів в галузях, відновлення та створення нових робочих місць, передусім у регіонах, де не ведуться активні бойові дії. Деретуляція ведення бізнесу в Україні, за якою на законодавчому рівні закріплено право на ведення господарської діяльності в період воєнного (надзвичайного) стану без оформлення дозволу, а шляхом подання декларації до відповідних органів влади на період дії воєнного стану та в умовах мобілізаційної економіки, є обґрунтованою.

4. Цифрові інструменти сприяли реалізації первинних потреб населення, зокрема в тих регіонах, які постраждали від воєнних дій. Їх використання було доцільним і дієвим, оскільки не було можливості надати послуги населенню звичайним способом. Це пришвидшило темпи цифровізації в Україні. Лише за перший місяць війни в застосунку «Дія» працювало багато актуальних послуг: Заява про зруйноване майно, допомога армії, можливість швидко та зручно подати заявку на соціальні виплати від держави, чатбот для допомоги ЗСУ та ін. Завдяки цифровим інструментам запускаються нові послуги і сервіси, що створює передумови забезпечення потреб усього населення і збереження і розвитку трудового потенціалу країни.

5. Розробки плану відновлення України на кшталт Плану Маршалла має сенс. Разом із цим вітчизняним економістам та науковцям доцільно прораховувати плани відновлення економіки України та функціонування в умовах воєнного часу та повоєнного відновлення: її інфраструктури, промисловості, інших сфер та всієї економіки в умовах обмеженості ресурсів, територій, населення з викликами технологій XXI сторіччя.

6. Запровадження мобілізаційної економіки на умовах співробітництва Уряду, бізнесу, громадянського суспільства в умовах воєнного стану в Україні дасть змогу більш ефективно концентрувати зу-

силля на вирішенні традиційних та нових завдань. Повоєнна відбудова потребуватиме значних ресурсів. Поки триває війна в Україні та діє воєнний стан, мобілізаційна економіка буде зберігатись. Така модель економіки буде актуальною і після припинення воєнного стану, оскільки відновлення економіки і відбудова держави потребуватиме посиленої уваги, координування і підтримки держави.

Комплексний системний підхід до поглиблення теоретичних та практичних проблем мобілізаційної економіки буде сприяти зростанню самодостатності країни, більш швидкому виходу на шляхи зростання ефективності економіки суб'єктів господарської діяльності, розвитку громадянського суспільства України.

Література

1. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21 жовтня 1993 р. № 3543-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.
2. Головін Р. Мобілізаційна економіка під час війни. 2022. URL: <https://kievvlav.com.ua/mind/mobilizatsijna-ekonomika-pid-chas-vijn/>.
3. Головін Р. План Зеленського: мобілізаційна економіка України вже зараз! 2022. URL: <https://kievvlav.com.ua/mind/plan-zelenskogo-mobilizatsijna-ekonomika-ukraini-vzhe-zaraz/>.
4. Чеховська М. М. Мобілізація економіки в умовах збройної агресії. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 20. Ч. 2. С. 141-144.
5. Шемчук В. А., Жупінський П. О., Тимошенко Р. Р. Мобілізаційна модель економіки. *Оборонний вісник*. 2016. № 7. С. 8-11.
6. Скосирський О. О., Вдовін О. Г. Модернізація системи мобілізаційної підготовки держави: доцільність і необхідність. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2018. № 2(63). С. 27-31.
7. Чеканова І. В., Лисенко О. І., Ткач І. М. Аналіз досвіду мобілізаційних економік в провідних країнах світу. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняховського*. 2014. № 1(50). С. 20-27.
8. Іванов С. В., Ляшенко В. І., Осадча Н. В. Стратегічні напрями формування експортної стратегії України в умовах відновлення економіки. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 1(67). С. 16-27. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1\(67\)-16-27](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1(67)-16-27).
9. Залознова Ю. С., Азьмук Н. А. Людський капітал України в умовах війни: втрати та здобутки. *Економіка та суспільство*. 2022. Випуск 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59>.
10. Антонюк В. П. Ризики і втрати людського капіталу внаслідок війни. *Економічний вісник Донбасу*. 2022. № 1(67). С. 110-116. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1\(67\)-110-116](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1(67)-110-116).
11. Дейнеко Л. В., Кушніренко О. М., Ципліцька О. О., Гахович Н. Г. Наслідки повномасштабної воєнної агресії РФ для української промисловості. *Економіка України*. 2022. №5. С. 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003>.
12. Harris Seymour E. Economics of mobilization and inflation. New York, Norton, 1951. 308 p.
13. Стригун Г. Пропозиції для успішного функціонування економіки. *Національна платформа малого та середнього бізнесу*. 2022. URL: <https://platforma-msb.org/propozytsiyi-dlya-uspishnogo-funktsionuvannya-ekonomiky/>.
14. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
15. Інфляційний звіт. *Національний банк України*. 2022. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4.
16. Просто про економіку (За матеріалами Інфляційного звіту за липень 2022 року). 2022. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiyogo-zvitu-za-lipen-2022-roku>.
17. Мінекономіки визначило пріоритетні галузі, що потребують особливої підтримки під час війни. *Мінекономіки*. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cdbccfec-285d-43b0-9068-28876b470d45&title=MinekonomikiViznachiloPrioritetniGaluzi-SchoPotrebuiutOsoblivoiPidtrimkiPidChasViini>.
18. Луценко Є. Прямі збитки України від війни склали \$95,5 млрд – після уточнень сума знизилась на \$8 млрд. 2022. URL: <https://hromadske.ua/posts/pryami-zbitki-ukrayini-vid-vijni-sklali-dollar955-mlrd-pislya-utochnen-suma-znizilas-na-dollar8-mlrd>.
19. Вишлінський Г., Гайдай Ю., Горюнов Д., Коломієць О., Коссе І., Репко М., Самойлюк М. Економіка України під час війни: зіткнення з новою реальністю: аналітична записка. *Центр економічної стратегії*. 2022. URL: <https://ces.org.ua/ua/economy-under-war-2/>.
20. Мінекономіки: Канада на рік скасувала всі мита на українські товари. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiki-kanada-na-rik-skasovala-vsi-mita-na-ukrayinski-tovari>.
21. Raimondo Announces Temporary Suspension of 232 Tariffs on Ukraine Steel. U.S. Department of Commerce. 2022. URL: <https://www.commerce.gov/news/press-releases/2022/05/raimondo-announces-temporary-suspension-232-tariffs-ukraine-steel>.
22. Каракуц А., Гордийчук Д., Щедрин Ю. (2022). Аграрний бізнес, металургія, ІТ, хімія і другі: як дела у гигантов української економіки. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/06/6/687837/>.
23. Шварц Д. На межі існування: як війна змінює український промисловий сектор. *УНІАН*. 2022. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/viyna-proti-rosiji-yak-viyna-zminyuye-ukrajinskiy-promisloviy-sektor-ostanni-novini-11928213.html/>.
24. Кузяків О., Ангел Є., Гулік А., Федець І. (2022). Нове щомісячне опитування підприємств. 2022. URL: http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products.
25. Фінансування державного бюджету України з початку повномасштабної війни. *Міністерство фінансів України*. 2022. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435.

26. Денис Шмигаль озвучив дев'ять напрямків роботи Уряду в умовах повномасштабної війни. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-ozvuchiv-devyat-napryamkiv-roboti-uryadu-v-umovah-povnomasshtabnoyi-vijni>.
27. Відновлення України. 2022. URL: <https://recovery.gov.ua/>.
28. Свириденко Ю. Другий фронт великої війни: Як Україна перейшла до воєнної економіки. *Бізнес*. 2022. 8 червня. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-vidbuvaetsya-z-ukrajinskoju-ekonomikoju-zaraz-pid-chas-viyni-ministr-ekonomiki-sviridenko-50248351.html>.
29. Фонд відновлення та трансформації економіки. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini/economy-restoration-fund-vidnovlennya-ekonomiki>.
30. Про Національну раду з відновлення України від наслідків війни. *Урядовий портал*. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalnu-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni>.
31. У Комітеті з питань економічного розвитку підтримують план економічного відновлення України. *Верховна Рада України*. 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222325.html>.
32. Михайло Федоров увійшов у рейтинг цифрових лідерів Європи POLITICO Tech 28. *Міністерство та Комітет цифрової трансформації*. 2022. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-uviyshov-u-reyting-tsfrovikh-lideriv-evropi-politico-tech-28>.
33. Військові облигації, пільгова іпотека: Михайло Федоров розповів про нові послуги, які з'являться в Дії. *Міністерство та Комітет цифрової трансформації*. 2022. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/viyskovii-obligatsii-pilgova-ipoteka-mikhaylo-fedorov-rozpoviv-pro-novi-poslugi-yaki-z'yavlyatsya-v-dii>.
34. Релокація: 725 підприємств переїхали в безпечні регіони. *Мінекономіка*. 2022. <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ed4229cc-8de2-43b2-a5aa-7a2eba0fa2e0&title=Relokatsiia-725-PidprimstvPereikhaliVBezpechniRegioni>.
35. Уряд підтримав законопроект про дерегуляцію ведення бізнесу в Україні. *Міністерство економіки України*. 2022. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=60f54f21-9f65-497e-ac2f-121e4c01f731&title=UriadPidtrimavZakono-proektProDeregulatsiiuVedenniaBiznesuVUkraini>.

References

1. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy vid 21 zhovtnia 1993 r. № 3543-XII [On mobilization training and mobilization: Law of Ukraine of October 21, 1993 No. 3543-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> [in Ukrainian].
2. Holovin, R. (2022a). Mobilizatsiina ekonomika pid chas viiny [Mobilization economy during the war]. Retrieved from <https://kievvlav.com.ua/mind/mobilizatsijna-ekonomika-pid-chas-vijn/> [in Ukrainian].
3. Holovin, R. (2022b). Plan Zelenskoho: mobilizatsiina ekonomika Ukrainy vzhe zaraz! [Zelensky's plan: mobilization economy of Ukraine already now!]. Retrieved from <https://kievvlav.com.ua/mind/plan-zelenskogo-mobilizatsijna-ekonomika-ukraini-vzhe-zaraz> [in Ukrainian].
4. Chekhovska, M. M. (2016). Mobilizatsiina ekonomiky v umovakh zbroinoi ahresii [Mobilization of the economy in conditions of armed aggression]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu – Scientific Bulletin of Kherson State University*. Issue 20, Part 2, pp. 141-144 [in Ukrainian].
5. Shemchuk, V. A., Zhupynskiy, P. O., Tymoshenko, R. R. (2016). Mobilizatsiina model ekonomiky [Mobilization model of the economy]. *Oboronnyi visnyk – Defense Herald*, No. 7, pp. 8-11 [in Ukrainian].
6. Skosyryskiy, O. O., Vdovin, O. H. (2018). Modernizatsiina systemy mobilizatsiinoi pidhotovky derzhavy: dotsilnist i neobkhdnist [Modernization of the state mobilization training system: expediency and necessity]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho – Collection of scientific works of the Center for Military and Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky*, No. 2(63), pp. 27-31 [in Ukrainian].
7. Chekanova, I. V., Lysenko, O. I., Tkach, I. M. (2014). Analiz dosvidu mobilizatsiinykh ekonomik v providnykh krainakh svitu [Analysis of the experience of mobilization economies in the leading countries of the world]. *Zbirnyk naukovykh prats Tsentru voienno-stratehichnykh doslidzhen Natsionalnoho universytetu oborony Ukrainy imeni Ivana Cherniakhovskoho – Collection of scientific works of the Center for Military and Strategic Studies of the National Defense University of Ukraine named after Ivan Chernyakhovsky*, No. 1(50), pp. 20-27 [in Ukrainian].
8. Ivanov, S. V., Lyashenko, V. I., Osadcha, N. V. (2022). Stratehichni napriamy formuvannia eksportnoi stratehii Ukrainy v umovakh vidnovlennia ekonomiky [Strategic directions of formation of Ukraine's export strategy in conditions of economic recovery]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1(67), pp. 16-27. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1\(67\)-16-27](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1(67)-16-27) [in Ukrainian].
9. Zaloznova, Yu. S., Azmuk, N. A. (2022). Liudskiy kapital Ukrainy v umovakh viiny: vtraty ta zdobutky [Human capital of Ukraine in war conditions: losses and gains]. *Ekonomika ta suspilstvo – Economy and society*. Issue 38. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-38-59> [in Ukrainian].
10. Antonyuk, V. P. (2022). Ryzyky i vtraty liudskoho kapitalu vnaslidok viiny [Risks and losses of human capital due to war]. *Ekonomichnyi visnyk Donbasu – Economic Herald of the Donbas*, 1(67), pp. 110-116. DOI: [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1\(67\)-110-116](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2022-1(67)-110-116) [in Ukrainian].
11. Deineko, L. V., Kushnirenko, O. M., Tsyplitska, O. O., Gakhovich, N. G. (2022). Naslidky povnomasshtabnoi voiennoi ahresii RF dlia ukrainskoi promyslovosti [Consequences of full-scale military aggression of the Russian Federation for Ukrainian industry]. *Ekonomika Ukrainy – Economy of Ukraine*, No. 5, pp. 3-25. DOI: <https://doi.org/10.15407/economyukr.2022.05.003> [in Ukrainian].
12. Harris Seymour E. (1951). Economics of mobilization and inflation. New York, Norton, 1951. 308 p.
13. Strykun H. (2022). Propozytsii dlia uspishnoho funktsionuvannia ekonomiky [Proposals for the successful functioning of the economy]. *National platform of small and medium-sized businesses*. Retrieved from <https://platforma-msb.org/propozytsiyi-dlya-uspishnogo-funktsionuvannya-ekonomiky/> [in Ukrainian].

14. Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.12.1991 r. № 1932-XII [On the defense of Ukraine: Law of Ukraine dated December 6, 1991 No. 1932-XII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> [in Ukrainian].
15. Inflatsiynyi zvit [Inflation Report]. (2022). *National Bank of Ukraine*. Retrieved from https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/IR_2022-Q3.pdf?v=4 [in Ukrainian].
16. Prosto pro ekonomiku (Za materialamy Inflatsiynoho zvituzha za lipen 2022 roku) [Just about the economy (According to the materials of the Inflation Report for July 2022)]. (2022). Retrieved from <https://bank.gov.ua/ua/news/all/prosto-pro-ekonomiku-za-materialami-inflyatsiynogo-zvituzha-za-lipen-2022-roku> [in Ukrainian].
17. Minekonomiky vyznachylo priorityetni haluzi, shcho potrebuie osoblyvoi pidtrymky pid chas viiny [The Ministry of Economy has identified priority industries that require special support during the war]. (2022). *Ministry of Economy*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=cdbccfec-285d-43b0-9068-28876b470d45&title=MinekonomikyViznachiloPriorityetniGaluzi-SchoPotrebuieOsoblyvoiPidtrimkiPidChasViiny> [in Ukrainian].
18. Lutsenko, E. (2022). Priami zbytky Ukrainy vid viiny sklaly \$95,5 mlrd – pislia utochnen suma znyzylas na \$8 mlrd [Ukraine's direct losses from the war amounted to \$95.5 billion – after clarifications, the amount decreased by \$8 billion]. Retrieved from <https://hromadske.ua/posts/pryami-zbitki-ukrayini-vid-vijni-sklali-dollar955-mlrd-pislya-utochnen-suma-znizilas-na-dollar8-mlrd> [in Ukrainian].
19. Vyshlinskyi, G., Gaidai, Y., Horyunov, D., Kolomiets, O., Kosse, I., Repko, M., Samoilk, M. (2022). Ekonomika Ukrainy pid chas viiny: zitkennia z novoiu realistiui: analitychna zapyska [Economy of Ukraine during the war: confrontation with the new reality: analytical note]. *Center for Economic Strategy*. Retrieved from <https://ces.org.ua/ua-economy-under-war-2/> [in Ukrainian].
20. Minekonomiky: Kanada na rik skasuvala vsi myta na ukrainski tovary [Ministry of Economy: Canada canceled all tariffs on Ukrainian goods for one year]. (2022). *Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/minekonomiky-kanada-na-rik-skasuvala-vsi-mita-na-ukrayinski-tovari> [in Ukrainian].
21. Raimondo Announces Temporary Suspension of 232 Tariffs on Ukraine Steel. (2022). U.S. Department of Commerce. Retrieved from <https://www.commerce.gov/news/press-releases/2022/05/raimondo-announces-temporary-suspension-232-tariffs-ukraine-steel>.
22. Karakuts, A., Gordiychuk, D., Shchedrin, Yu. (2022). Agrarnyy biznes, metallurgi, IT, khimiya i drugiye: kak dela u gigantov ukrainskoy ekonomiki [Agricultural business, metallurgists, IT, chemistry and others: how are the giants of the Ukrainian economy doing?] Retrieved from <https://www.epravda.com.ua/rus/publications/2022/06/6/687837/> [in Russian].
23. Schwartz, D. (2022). Na mezhi isnuvannia: yak viina zmniuie ukrainskyi promyslovyi sektor [On the edge of existence: how the war is changing the Ukrainian industrial sector]. *UNIAN*. Retrieved from <https://www.unian.ua/economics/other/viyna-proti-rosiji-yak-viyna-zmniuie-ukrajinskiy-promyslovyi-sektor-ostanni-novini-11928213.html> [in Ukrainian].
24. Kuzyakiv, O., Angel, E., Gulik, A., Fedets, I. (2022). Nove shchomisiachne opytuvannia pidpriemstv [New monthly survey of enterprises]. *Public organization «Institute of Economic Research and Political Consultations»*. Retrieved from http://www.ier.com.ua/ua/publications/regular_products [in Ukrainian].
25. Finansuvannia derzhavnoho biudzhetu Ukrainy z pochatku povnomashtabnoi viiny [Funding of the state budget of Ukraine since the beginning of the full-scale war]. (2022). *Ministry of Finance of Ukraine*. Retrieved from https://mof.gov.ua/uk/news/ukraines_state_budget_financing_since_the_beginning_of_the_full-scale_war-3435 [in Ukrainian].
26. Denys Shmyhal ozvuchyv deviat napriamkiv roboty Uriadu v umovakh povnomashtabnoi viiny [Denys Shmyhal announced nine directions of the Government's work in the conditions of a full-scale war]. (2022). *Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/news/denis-shmigal-ozvuchiv-devyat-napriamkiv-roboti-uryadu-v-umovah-povnomashtabnoyi-vijni> [in Ukrainian].
27. Vidnovlennia Ukrainy [Restoration of Ukraine]. (2022). Retrieved from <https://recovery.gov.ua/>.
28. Svyridenko, Yu. (2022). Druhyi front velykoi viiny: Yak Ukraina pereishla do voiennoi ekonomiky [The Second Front of the Great War: How Ukraine Transitioned to a War Economy]. *Business*, June 8. Retrieved from <https://biz.nv.ua/ukr/experts/shcho-vidbuvayetsya-z-ukrajinskoyu-ekonomikoyu-zaraz-pid-chas-vijni-ministr-ekonomiky-sviridenko-50248351.html> [in Ukrainian].
29. Fond vidnovlennia ta transformatsii ekonomiky [Fund for recovery and transformation of the economy]. (2022). *Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/fondi-vidnovlennya-ukrayini/economy-restoration-fund-vidnovlennya-ekonomiky> [in Ukrainian].
30. Pro Natsionalnu radu z vidnovlennia Ukrainy vid naslidkiv viiny [About the National Council for the Recovery of Ukraine from the Consequences of the War]. (2022). *Government portal*. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/nacionalna-rada-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni/pro-nacionalna-radu-z-vidnovlennya-ukrayini-vid-naslidkiv-vijni> [in Ukrainian].
31. U Komiteti z pytan ekonomichnoho rozvytku pidtrymuiut plan ekonomichnoho vidnovlennia Ukrainy [The Committee on Economic Development supports the plan for the economic recovery of Ukraine]. (2022). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Retrieved from <https://www.rada.gov.ua/news/razom/222325.html> [in Ukrainian].
32. Mykhailo Fedorov uviishov u reitynh tsyfrovikh lideriv Yevropy POLITICO Tech 28 [Mykhailo Fedorov was included in the POLITICO Tech 28 rating of Europe's digital leaders]. (2022). *Ministry and Committee on Digital Transformation*. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/mikhaylo-fedorov-uvyshov-u-reyting-tsifrovikh-lideriv-evropi-politico-tech-28> [in Ukrainian].
33. Viiskovi oblihaty, pilhova ipoteka: Mykhailo Fedorov rozpoviv pro novi posluhy, yaki z'iavlitsia v Dii [Military bonds, preferential mortgages: Mykhailo Fedorov talked about new services that will appear in Dii]. (2022). *Ministry and Committee of Digital Transformation*. Retrieved from <https://thedigital.gov.ua/news/viyskovi-obligatsii-pilhova-ipoteka-mikhaylo-fedorov-rozpoviv-pro-novi-posluzgi-yaki-zyavlyatsya-v-dii> [in Ukrainian].
34. Relokatsiia: 725 pidpriemstv pereikhaly v bezpechni rehiony [Relocation: 725 enterprises moved to safe regions]. (2022). *Ministry of Economy*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=ed4229cc-8de2-43b2-a5aa-7a2eba0fa2e0&title=Relokatsiia-725-PidprimstvPereikhaliVBezpechniRegioni> [in Ukrainian].
35. Uriad pidtrymav zakonoproekt pro derehuliatyiu vedennia biznesu v Ukraini [The government supported the bill on the deregulation of doing business in Ukraine]. *Ministry of Economy of Ukraine*. (2022). *Ministry of Economy*. Retrieved from <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=60f54f21-9f65-497e-ac2f-121e4c01f731&title=UriadPidtrimavZakonoproektProDereguliatyiuVedenniaBiznesuVUkraini> [in Ukrainian].

Чорна О. А., Брюховецький Я. С. Мобілізаційна економіка в Україні: огляд державних пріоритетів та можливостей використання цифрових інструментів

Досліджено сутність, причини запровадження мобілізаційної економіки, до якої триває перехід в Україні. Розглянуто основні економічні показники після 24 лютого 2022 р., які стосуються зниження економіки, масштабів руйнувань, демографічних проблем, проблем в промисловості, експорті. Досліджено основні пріоритети України в умовах мобілізаційної економіки, законодавче підґрунтя для активізації діяльності підприємств і бізнесу, які опинилися у складних умовах функціонування. З'ясовано, що перспективи розвитку в умовах воєнного часу виявила ІТ-галузь, а цифровізація економіки і суспільства пришвидшились. Застосування цифрових інструментів дозволили розширити перелік державних послуг, які можна отримати онлайн через застосунок «Дія».

Обґрунтовано, що запровадження мобілізаційної економіки на умовах співробітництва Уряду, бізнесу, громадянського суспільства в умовах воєнного стану в Україні дозволить більш ефективно концентрувати зусилля на вирішенні традиційних та нових завдань. Мобілізаційна економіка в Україні вимагає посиленого державного координування розвитку економічних процесів функціонування економіки у надзвичайних ситуаціях для забезпечення оборонної, продовольчої, економічної, соціальної безпеки країни. Мобілізаційна модель економіки буде актуальною і після припинення воєнного стану, оскільки відновлення економіки і відбудова держави потребуватиме посиленої уваги, координування і підтримки держави.

Комплексний системний підхід до поглиблення теоретичних та практичних проблем мобілізаційної економіки буде сприяти зростанню самодостатності країни, більш швидкому виходу на шляхи зростання ефективності економіки суб'єктів господарської діяльності, розвитку громадянського суспільства, виробничих та соціальних колективів, громадян України.

Ключові слова: мобілізаційна економіка, економіка в умовах воєнного стану, цифрові інструменти, державні пріоритети.

Chorna O., Bryukhovetsky Ya. Mobilization Economy in Ukraine: an Overview of State Priorities and Possibilities of Using Digital tools

The essence and reasons for the introduction of the mobilization economy, to which the transition is ongoing in Ukraine, have been studied. The main economic indicators after February 24, 2022, which relate to the decline of the economy, the scale of destruction, demographic problems, problems in industry, exports, are considered. The main priorities of Ukraine in the conditions of the mobilization economy, the legislative basis for the activation of the activities of enterprises and businesses, which found themselves in difficult operating conditions, were studied. It was found that the IT industry revealed the prospects for development in wartime conditions, and the digitalization of the economy and society accelerated. The use of digital tools made it possible to expand the list of public services that can be obtained online through the «Diya» application.

It is substantiated that the introduction of the mobilization economy under the conditions of cooperation between the Government, business, and civil society in the conditions of martial law in Ukraine will allow more effective concentration of efforts on solving traditional and new tasks. The mobilization economy in Ukraine requires enhanced state coordination of the development of economic processes and the functioning of the economy in emergency situations to ensure the defense, food, economic, and social security of the country. The mobilization model of the economy will be relevant even after the end of martial law, since the recovery of the economy and the reconstruction of the state will require increased attention, coordination and support of the state.

A comprehensive systematic approach to deepening the theoretical and practical problems of the mobilization economy will contribute to the growth of the country's self-sufficiency, faster entry into the ways of increasing the efficiency of the economy of economic entities, the development of civil society, industrial and social collectives, citizens of Ukraine.

Keywords: mobilization economy, martial law economy, digital tools, state priorities.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Стаття надійшла до редакції 09.09.2022